

UDK 82.09-94:821.163.6.09-31Pesjak L.
Urška Perenič
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
urska.perenic@ff.uni-lj.si

DNEVNIK KOT LITERARNOZGODOVINSKI VIR:
*TAGEBUCH 1844 LOUISE CROBATH*¹

Dragi Doktorvater, dragi Miran, vse najboljše!

Urška

V razpravi nas zanima dnevnik kot vrsta dokumentarnega gradiva in njegove funkcije za namene literarnega raziskovanja. Dnevnik najprej umestimo v skupino sorodnih virov, v kateri so pisma, spomini, polemični spisi, eseji, zapiski, ocene, beležnice, listinsko gradivo avtorjev itn. Nato spregovorimo o uporabi arhivskega gradiva v (slovenskem) literarnem zgodovinpisju in z vidika različnih metod. Na dnevnik pogledamo skozi koncepcijo *ego dokumentov* Winfrieda Schulzeja. Ob primeru zasebnega intimnega dnevnika ponudimo zasnutek tipologije funkcij za uporabo dnevnikov pri literarnem raziskovanju. Predstavljamo sveže transkripte in še neobjavljene slovenske prevode odlomkov iz nemškega dnevnika Louise Crobath (Pesjak) (1844).

Ključne besede: arhivsko gradivo, *ego dokumenti*, intimni dnevnik, nemška književnost na Slovenskem, biografika, Stanovsko gledališče v Ljubljani

In this article, I am interested in the diary as a type of documentary material and the function of this material for the purpose of literary research. First, I introduce the diary as part of a group of similar sources, among which are letters, memoirs, polemical writings, essays, notes, evaluations, notebooks, authors' documentary material, etc. Then I consider the use of archival material in (Slovenian) literary historiography from the standpoint of different methods. I look at the diary through Winfried Schulze's conception of *ego documents*, primarily formulated under the influence of the cultural turn and encouraging the inclusion of literary science in the area of cultural studies. Using the example of an intimate diary, I offer a draft of a typology of functions for employing diaries in research. In addition, I present fresh transcripts and previously unpublished Slovenian translations of fragments from the author's German diary.

Keywords: archival material, *ego documents*, intimate diary, German literature in Slovenia, biographies, Stanovsko gledališče in Ljubljana

---

¹ Nemški dnevnik je pisala v svojem šestnajstem letu, podpisala se je z nemško različico lastnega imena. Po poroki se je kot Louise Pessiack večinoma podpisovala v literarnih objavah v nemškem oz. avstrijskem časopisju, medtem ko je svoje najboljše delo v slovenščini, roman *Beatin dnevnik* (1887), podpisala z Lujiza Pesjakova. Ko je objavljala v slovenščini, se je podpisovala z Lu(j)iza Pesjak(ova). Vzporedno podpisovanje v slovenski in nemški različici bi lahko razumeli kot njeno dvojno pripadnost obema kulturnima krogooma.

1 Uvod²

V številnih zapuščinah književnikov, hranjenih v Rokopisni zbirki NUK, ki je največji slovenski literarni arhiv, lahko najdemo dnevnike. Omenimo dnevniške zapise Etbina Henrika Coste (Ms 1201), Jože Glonarja (Ms 1377), Klementa Juga (Ms 1746), Edvarda Kocbeka (Ms 1421), Srečka Kosovela (Ms 1385), Bratka Krefta (Ms 1877), Danila Lokarja (Ms 1389), Matije Murka (Ms 1392), Rada Murnika (Ms 1622), Antona Novačana (Ms 1645), Luize (Crobath) Pesjak (Ms 466), Janeza Nepomuka Primica (Ms 361), Radoslava Razlaga (Ms 886), Simona Rutarja (Ms 706), Jožefa Stefana (Ms 454), Josipa Stritarja (Ms 1047), Frana Vesela (Ms 1761), Josipa Vidmarja (Ms 1413), Radojke Vrančič (Ms 1990), Ivana Vrhovnika (Ms 1207).³ Kot deli literarnih zapuščin so dnevniki shranjeni v samostojnih mapah, lahko jih najdemo bodisi med osebnimi dokumenti bodisi med literarnimi deli, kar kaže na njihove različne vsebine (npr. vojni, popotni dnevnik ali dnevnik iz vsakdanjega življenja nasproti t. i. literarnim, študijskim dnevnikom), lahko so umeščeni med spise avtobiografske narave, zapiske, beležnice ali preprosto med gradivo. Ne glede na to, kam so postavljeni, pa gre v vseh primerih za zasebne, pričevanjske arhivske dokumente, ki ponujajo vpogled v posameznikovo osebno izkušanje, mišljenje, doživljanje, občutenje, opazovanje sebe in drugih oz. spominjanje in dokumentiranje preteklega življenja.

2 Dokumentarno arhivsko gradivo in dnevniki v (slovenskem) literarnem zgodovinopisju

V razpravi nas zanima zasebni, intimni dnevnik kot literarnozgodovinski vir,⁴ kjer gre po obliki večinoma za rokopisne oz. tipkopisne (redkeje natisnjene) vire. V tem pogledu se dnevniki znajdejo v zajetni skupini t. i. starejših pisnih virov. Mednje sodijo še zasnutki, prepisi, variante literarnih besedil, njihove uredniške, redakcijske inačice, zapiski, zvezki, beležnice literarnih avtorjev, posrednikov (npr. urednikov) ali sprejemnikov (npr. kritikov), ki so nastali v procesih proizvodnje, posredovanja ali sprejemanja literature; pisma oz. korespondenčni viri med različnimi akterji v literarnem polju (npr. med avtorji in založniki), memoari; različne vrste listinskega gradiva in dokumentov, kakor so osebni dokumenti, šolska, delovna, vojaška dokumentacija, listine iz pravnih, administrativnih, gospodarskih kontekstov (npr. delovne, avtorske, tiskarske, založniške pogodbe ali knjige računov), izpiski iz (matičnih) registrov itn. (Perenič 2014: 66–67). Po vsebini bi bilo dnevnike v grobem mogoče razdeliti na zasebno in uradno pisanje (prav tam). Še najnatančnejša bi bila opredelitev, da gre za polzasebno oz. poljavno pisanje, saj pri avtorjih obstaja zavedanje o širši pomembnosti

² Razprava je nastala v okviru raziskovalnega programa P6-0239, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

³ Za več gl. Katalog rokopisov na spletni strani NUK.

⁴ Ne pa dnevnik kot umetniška oblika oz. njegovi poetološki, estetski in (z)vrstnoteoretski vidiki, kar je sicer vprašanje, ki v literarni vedi pri obravnavi žanra dnevniškega romana ostaja še naprej aktualno (z dnevnikom kot obliko literarnega pisanja se je pri nas v diplomski leti 1990 ukvarjal Igor Škamperle, v povezavi z Luizo Pesjak sem o dnevniškem romanu nedavno pisala sama; med tujimi raziskovalci v obrnjenem časovnem zaporedju omenimo: Renate Kellner, 2015, Arna Dusinija, 2005, Gerda Bräuerja, 2003, Lorno Martens, 1985, Rüdigerja Görnerja, 1986, Petra Boernerja, 1969, Alberta Gräserja, 1955).

vsebine njihovega pisanja in s tem kulturnodediščinski vrednosti dnevnikov. Podobno bi lahko rekli za pisemsko korespondenčno gradivo, če je izpod rok pomembnejših osebnosti. Pripoznavanje pomena ohranjanja tega gradiva se kaže v sistematičnem, načrtnem oddajanju zapuščin književnikov rokopisnim zbirkam (nacionalnih) knjižnic in arhivom (za kar lahko že pred smrtjo in namesto dedičev poskrbijo avtorji sami).

Kako pomembno je za re-konstrukcijo literarnega življenja arhivsko, dokumentarno gradivo književnikov, potrjuje dejstvo, da si je literarna veda vseskozi (čeprav v različnih fazah svojega razvoja različno intenzivno) prizadevala za njegovo (sistematično) zbiranje, popisovanje in obdelavo. Matjaž Kmecl temu pravi »privajena literarna zgodovina«, ki je utemeljena na »sistematičnem in pozitivistično izčrpnem nabiranju in popisovanju slovenskih literarnih besedovalcev« (2004: 436). Darko Dolinar pa navaja, da je »prva naloga« literarne zgodovine vzpostaviti »kronologijo dejstev in dogodkov«, kjer se šele lahko začnejo postavljati »vprašanja o zgodovinskih procesih in njihovem raziskovanju« z uporabo različnih metod (2007: 23). Seveda so imela skozi čas na zbiranje in odbiranje, obdelovanje in interpretacijo (empiričnega) gradiva vpliv različna epistemološka prepričanja. V slovenski literarni vedi, ki je šla skozi podoben metodološki razvoj kot druge nacionalne literarne vede, je bila največja »obsedenost« z viri gotovo značilna za njeno pozitivistično usmeritev,⁵ ki je bila nastavek za akademsko literarno vedo ob koncu prve svetovne vojne (Ivan Prijatelj, France Kidrič). Dolinar sinonimno uporablja izraz empirično-historična usmeritev, ki niti od sredine 20. stoletja, ko je literarna veda »premikala v ospredje estetskoumetniške vidike literature«, ni usahnila (t. i. neopozitivizem).⁶ Zanimanje literarnovednega pozitivizma za gradivo oz. faktografijo pojasnjuje iz njegovih navezav na druga področja znanosti, kakor biologijo, sociologijo, kulturno in socialno-politično zgodovino (Dolinar 2007: 22). Med njegovimi glavnimi rezultati navaja zbirko *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev* (ZD) ter *Slovenski biografski leksikon* (SBL), omeni monografska, sintetično zasnovana dela, ki so največ nastajala v obdobju med obema vojnama in v katerih so (pozitivistični) literarni zgodovinarji (Ivan Grafenauer, Avgust Žigon, Anton Slodnjak, Anton Ocvirk, Mirko Rupel, Marja Boršnik) »evidentirali in pregledali vrsto novih virov« (prav tam: 26, 29). Zanimanje za vire je mogoče pojasniti z zahtevo po znanstvenosti, ki jo predstavniki pozitivistične metode razumejo empirično-induktivno; za znanstveno velja »tisto, kar temelji na dejstvih, torej na konkretnem literarnem, biografskem, zgodovinskem gradivu« (38).

Dosledno vključevanje dnevnikov v ZD skupaj z drugim neliterarnim gradivom, ki je ob literarnem gradivu enakovredni, integralni del zbirke, jasno izpričuje, kako pomembno je tovrstno gradivo za razumevanje avtorjevega življenja in dela. Literarnoznanstveni pozitivizem poziva k preučevanju literature oz. literarnega življenja na način, da se preučujejo viri oz. arhivalije, h katerim sodijo tudi dnevniki in s pomočjo katerih je mogoče (po kavzalni logiki) pojasniti nastanek in učinkovanje literarnih del, razmerja

⁵ Za njeno predhodnico velja biografsko-bibliografska usmeritev v 19. stoletju, katere predstavniki so Jernej Kopitar, Matija Čop, Fran Levec in Karol Glaser (Dolinar 2007: 19).

⁶ Dodaja, da bi bilo ustrezneje govoriti o mešanju neomarksističnega s posameznimi vidiki duhovnozgodovinskega pristopa.

med deli in avtorji, avtorji in občinstvom itd. Najznačilnejša metodološka pristopa te usmeritve sta biografika in empirično-historično preučevanje (Kablitz v Nünning 2008: 583).

Izmed literarnovednih usmeritev oz. šol v obdobju od konca 70. in zlasti začetka 80. let prejšnjega stoletja v kontekstu vračanja k dokumentarnim virom ni mogoče mimo Schmidtove znanstvene empiričnosistemske usmeritve v literarni vedi (ELV).⁷ Ta obravnava literaturo kot družbeni sistem in v njeni umeščenosti med druge sisteme, kakor so pravni, politični, gospodarski, vzgojno-izobraževalni sistem, sistem religije in znanosti. Zato je razumljivo, da enakovreden predmet obravnave ob literarnih besedilih postanejo neliterarni viri. V ELV je literatura, na kratko,⁸ pojmovana kot sistem, ki ga tvorijo štiri vrste dejavnosti, to so literarno proizvajanje, literarno posredovanje, literarno sprejemanje in literarno obdelovanje. Te dejavnosti so prvenstveno razumljene kot vrste družbenih ravnanj, na katere imajo vpliv najrazličnejši (individualni in splošni družbeni) dejavniki, kakor so kognitivni, socializacijski, ekonomski, politični, institucionalni, medijski, tehnološki ali kulturni (Schmidt v Perenič 2010: 98–144; Rusch v Perenič 2010: 160–69), kar prav tako pojasnjuje zanimanje ELV za (empirično) gradivo. Z ugotavljanjem naštetih vrst dejavnikov, ki imajo vpliv na literarne dejavnosti oz. na njihove nosilce (od literarnih avtorjev prek posrednikov do sprejemnikov literature),⁹ ter iz vplivov drugih družbenih sistemov naj bi bilo mogoče pojasniti dogajanje oz. procese v umetnostnem podsistemu literature. Pozornost gre zato neliterarnim besedilom (npr. dnevnikom, pismom), ki so nastala v kompleksnih procesih literarnega proizvajanja, razširjanja besedil in njihovega sprejemanja in s pomočjo katerih naj bi se dalo razumeti interakcijska razmerja med literarnimi avtorji, uredniki, založniki, kritiki, bralci (Perenič 2014: 67), s tem pa »izvor« in genezo literarnega dela ter njegovo učinkovanje na bralce oz. družbeno funkcijo literature, razumljeno najširše.

V nasprotju s slovenskim literarnovednim pozitivizmom bi empirični literarnovedni usmeritvi, vključujoč njeno slovensko različico, ob zanimanju za gradivo težko očitali pomanjkanje teoretične refleksije, saj je utemeljena na interdisciplinarno podprtem radikalnem konstruktivizmu (RK) in sistemskoteoretskem modelu, ki se navezuje na spoznanja (nevro)biologije oz. nevroznanosti, na komunikacijske in sociološke teorije. V ELV je takó zelo poudarjena skonstruiranost vednosti oz. znanstvenih razlag empiričnih podatkov s strani subjekta, ki so pogojene z individualnimi, kognitivnimi ter z družbenimi in kulturnimi dejavniki.

⁷ Namen prispevka ni pregled literarnovednih metod, zato med modernejšimi metodami literarne vede, ki so sociološko fundirane in naj bi se praviloma bolj obračale k virom, samo omenimo polisistemsko teorijo, teorijo literarnega polja, novi historizem ali kulturni materializem.

⁸ Na Slovenskem so se z empirično literarno vedo na različne načine in največ ukvarjali Miran Hladnik (npr. 1995), Dejan Kos (npr. 1998, 2003), Marijan Dovič (npr. 2004, 2007), Urška Perenič (npr. 2008, 2010, 2014).

⁹ Za več o literarnih vlogah in poklicih gl. zlasti Kos (2004) in Perenič (2010).

3 Dnevnik, dokumentarno gradivo in koncepcija *ego dokumentov*

Oživiljeno navdušenje za uporabo empiričnih podatkov iz dokumentarnih virov, in sicer z namenom zblížati se z (avtorsko) osebnostjo iz preteklosti, je v približno istem času, tj. v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja, zaživelo v literarni vedi disciplinarno bližnjem zgodovinoepisju in posebej v njegovi kulturni usmeritvi.¹⁰ O uporabi dnevnikov na področju literarnega zgodovinoepisja in funkcijah tega gradiva za raziskovanje se lahko marsikaj naučimo pri historiografski usmeritvi, ki je izoblikovala pojem *ego dokumentov*. Njihova glavna značilnost je, da ponujajo vpogled v posameznikovo individualno doje-manje življenja v socialnih, gospodarskih, pravnih idr. razsežnostih (Schulze 1996: 13). Ko govorimo o *ego dokumentih*, se navezujemo na kompleksno koncepcijo nemškega zgodovinarja Winfrieda Schulzeja, kakor se je dodobra uveljavila sredi 90. let 20. stoletja. Schulze je ob naslonitvi na nizozemska zgodovinarja Jacquesa Presserja – ta je že 1958 opredelil *ego dokumente* kot avtobiografsko gradivo v širšem smislu, skozi katerega se »Jaz« ne/namerno razkriva ali prikriva – in Rudolfa Dekkerja – v 70. letih je pojem revitaliziral in med avtobiografsko gradivo uvrstil avtobiografije, spomine, dnevnike, potopise (Presser in Dekker v Schulze 1996: 15, 20) – pojem še razširil in kritično presvetlil.

Opozoril je na vse večje zanimanje [literarnih] zgodovinarjev za zasebno življenje ljudi iz preteklosti, za merjenje njihovega zasebnega prostora, že voajeristično kukanje v intimno sfero, kar je skušal pojasniti na več ozadjih. Kot prvo na ozadju ene od modernejših usmeritev v zgodovinoepisju, tj. zgodovine mentalitet (Jacques Le Goff, Lucien Febvre, Michel Vovelle),¹¹ ki se je začela intenzivno zanimati za posameznikov singularni predstavi svet, njegovo mišljenje in v tem kontekstu še posebej tiste družbene sloje, ki se niso imeli skozi zgodovino priložnosti veliko artikulirati.¹² Kot drugo na ozadju paradigmatškega obrata od makrozgodovin k mikrozagodovinom (pojem Sigfrieda Kracauerja),¹³ ki se med drugim kaže v obratu od kvantitativnega zgodovinoepisja (historične demografije) h kvalitativnemu zgodovinoepisju in zanj značilni »oživitvi pripovedi«.¹⁴ In kot tretje na ozadju premikov v kulturnem zgodovinoepisju. To se začne skladno s svojim zanimanjem za kulturne prakse (predstave, emocije, védenja posameznikov iz preteklosti) še bolj zanimati za najrazličnejše oblike avtobiografskega pisanja, kar je bilo po mnenju Schulzeja prej izrazito v domeni literarne

¹⁰ Empirični literarni znanstvenik S. J. Schmidt je v začetku 90. let kot pogoj za obstanek literarne vede, gotovo tudi pod vplivom t. i. kulturnega obrata, videl njeno vključevanje pod okrilje »kulturnih študij« (Schmidt 1992: 1–4 in Schmidt v Hladnik 1995) oz. kulturne zgodovine. V slovenskem prevodu je s tega področja dostopno sintetično zasnovano delo Petra Burkeja *Kaj je kulturna zgodovina?* (Ljubljana: Sophia, 2007).

¹¹ Pri nas je o zgodovini mentalitet kritično premišljal npr. Oto Luthar (1989).

¹² V tej zvezi omeni obračanje raziskovalcev k t. i. ljudski kulturi.

¹³ Pojem *mikrohistorie* naj bi Kracauer uporabil leta 1965, za njim v nekoliko spremenjenem pomenu Carlo Ginzburg (v Schulze 1996: 13).

¹⁴ Ang. *revival of narrative* po Lawrenceu Stoneu (1979).

zgodovine (Schulze 1996: 11–13, 16).¹⁵ Avtor nastanka *ego dokumentov* ne razlaga samo iz procesov konstruiranja moderne subjektivitete, ampak poda celo vrsto razlogov za avtobiografsko produkcijo (vpliv zgodovinskih dogodkov na posameznike, porast pismenosti, boljša dostopnost papirja, vpliv poklicne diferenciacije, povečana družbena mobilnost) (Schulze 1996: 17–19).

Pojem *ego dokumentov* razširi (Schulze 1996: 21–22) na vire iz administrativno-upravnih, juridičnih in gospodarskih kontekstov, kamor uvrsti razne dokumente o izpraševanju oz. zasliševanju prič oz. podložnikov, sodno, policijsko dokumentacijo, kakor so izjave, zapisniki, vizitacijski dokumenti, prošnje, pritožbe, peticije, trgovske knjige, knjige računov, testamente in še kaj. Zdaj [literarno] zgodovinski vir lahko postane malone vse in raziskovalec se znajde pred bogatim arzenalom raznovrstnih dokumentov. Vendar Schulze opozarja na prednost pri rokovanju z gradivom iz preteklosti; posebej se ustavi ob dveh vrstah dokumentov. Eno so dokumenti iz sodno-juridičnih kontekstov, za katere je značilna neprostovoljnost izjavljanja oz. so nastali v neenakopravnih razmerjih moči, drugo so avtobiografije in potopisi (sem bi lahko umestili dnevnike), ki so se zlasti v času od zgodnjega novega veka ozirali po literarnih žanrskih zgledih in pogostoma uporabljali literarne načine predstavljanja (Schulze 1996: 23–25), od koder sledi vprašanje o njihovi verodostojnosti.

Po tej poti pride do sintezne definicije *ego dokumentov*. Predstavljajo skupino raznovrstnih besedil, katerih skupna značilnost je ta, da vsebujejo izjave, ki so posredovane bodisi na prostovoljen bodisi na neprostovoljen način ter ponujajo informacije o samodojemanju posameznika v njegovi družini, skupnosti, družbi širše, socialnem sloju oz. o njegovem odnosu do družbenih sistemov in sprememb, ki se dogajajo v teh sistemih. Z njihovo pomočjo naj bi bilo mogoče osvetliti individualno izkušnjo človeka iz preteklosti, razkriti njegovo vednost, vrednote, strahove, življenjske izkušnje in pričakovanja (Schulze 1996: 28).

4 Zasebni, intimni dnevnik kot vrsta *ego dokumenta* in načini njegove uporabe v literarnem zgodovinopisju

Med *ego dokumente* lahko uvrstimo tudi zasebne, intimne dnevnikove književnikov, saj vsebujejo izjave, s pomočjo katerih se je mogoče približati njihovemu dojetju sebe in sveta okrog sebe. Kljub več invariabilnim značilnostim, ki v preteku časa upravičujejo uvrščanje veliko dnevniških besedil v isti žanr, nam zlasti vsebinska diverziteta dnevnikov, kjer gre navsezadnje za pisanje posameznikov, narekuje obravnavanje posamičnih primerov. Od tod pa je še le mogoče prispevati k teoriji *ego dokumentov* oz. ugotoviti funkcije uporabe dnevniških gradiv v literarnem zgodovinopisju.

¹⁵ O sorodnostih med literarno vedo in kulturno zgodovino pri nas piše npr. Vanesa Matajč, ki med drugim govori o »zavesti« druge, ko gre za »organizacij[o] preteklosti z (literarnimi) vzorci naracije/reprezentacije«. Navaja, da »kulturna zgodovina dojema zgodovinske prakse in fenomene kot historične kulturne znake s pomeni« in »teži v historično registracijo, reprezentacijo ali konstrukcijo simbolnih pomenov kulture« (Matajč 2008: 290–91). Za več gl. avtoričino poglavje Soočenje s trendom v knjigi *Primerjalna književnost v 20. stoletju* (ur. D. Dolinar in M. Juvan), Ljubljana: ZRC SAZU, 2008, str. 283–305.

V nadaljevanju razprave nas zanima, kakšne individualne izkušnje nam skozi svoj zasebni, intimni dnevnik iz leta 1844 razkriva (in kaj v njem prikriva) nemško-slovenska avtorica Luiza Crobath Pesjak (1828–1898). Pri tem se bomo osredotočili na tiste njene izkušnje oz. vsebinske dele dnevnika, ki so se pokazali kot relevantni za razumevanje avtoričinega življenja in dela ter zgodovine slovenske književnosti splošno. Glede na predmet oz. tematiko dnevniškega pisanja se nam ponuja pet vsebinskih sklopov, iz katerih oblikujemo tipologijo, ki skuša osvetliti funkcijo dnevnika pri literarnem raziskovanju. Konkretni dnevnik posebej lepo osvetljuje osebni nazor in pisateljski stil avtorice ter kulturno obdobje in sredino, v kateri je delovala.

4.1 Dnevnik kot prostor za posredovanje izkušenj v procesu konstruiranja lastne identitete kot mlade dame oz. ženske, ki vstopa v svet odraslih, ter posebej kulturnice in formirajoče se literatke. Ta je na slovenski parnas najprej stopila kot pesnica, nekoliko pozneje še kot pisateljica, dramatičarka in prevajalka. Razen refleksij ob prebiranju tujih književnosti, ki zaobsegajo vse tri zvrsti, je avtorica v svoj zasebni, intimni dnevnik 1844 vključevala zgodnje pesmi ali boljše poskuse.¹⁶ Zavedala se je svoje začetniškosti, vendar je že zavzemala držo pesnice. Ko obravnavamo ustvarjalnikino genezo, v dnevniku lahko prepoznamo elemente literarne vadnice mlade pesnice, ki se še nekoliko skrita pred očmi širše javnosti, v katero vstopi v 60. letih in nato v njej intenzivno tako v nemščini kot slovenščini objavlja praktično do konca življenja, preizkuša v pisanju. – Za njen pesniški vrh smemo razumeti mladinsko zbirko *Vjoličice*, ki je 1889 izšla v slovenščini in je po presoji Koblarja (1935) avtoričino »najbolj posrečeno delo; v njih je mnogo ženske nežnosti in otroške prirsčnosti«.

Da je avtorica samo sebe že dojemala kot pesnico, najbolj ilustrira njen vpis v dnevnik z dne 3. marca 1844, ko ji je začel na domu profesor Peter Petruzzi (1799–1875)¹⁷ nuditi dodatni pouk, in v katerem se je pravzaprav »prerokovala« v pesnico.

Zdaj mi dodatni pouk nudi še Petruzzi, *je suis un peu poete*, za katerega me je vnel zato, ker je opazil mojo nadarjenost. Če bi le resnično blestela, to je moja želja, oh, kako rada bi bila dobra pesnica, to se mi zdi velika, skoraj največja sreča. Kako malo njih to doseže. Do sedaj sem napisala pet pesmi, ki bi morale biti lepe. Vsak predmet me ne nagovarja, malo mi jih ustreza, mislim, da lahko najbolje izrazim hrepenenje. Oh, ko bi vendar lahko napisala prelepe véliko pesem, oh, eno samo!¹⁸

Iz dnevniškega vpisa ni razvidno, v čem natanko je Petruzzi poučeval mlado pesnico, vendar lahko predvidevamo, da je šlo za področje pesniške umetnosti; France Kidrič v SBL (1949) navaja,¹⁹ da jo je Petruzzi, ki je med drugim skorajda sočasno (šol. l.

¹⁶ Tudi naslovni literarni junakinji iz pisateljčinega romana *Beatin dnevnik* zasebni dnevnik med drugim služi kot literarna vadnica, ko vanj vključuje svoje poskuse prevoda dialogov iz Byronove dramske poeme *Manfred* (Perenič 2018a: 252–53 in Perenič 2018b: 217 ter Perenič 2019: 15).

¹⁷ Gimnazijski profesor in v Ljubljani tudi sošolec avtoričinega očeta Blaža Crobatha (Kidrič 1949).

¹⁸ Nemški dnevnik Luize Crobath Pesjak iz leta 1844 je v celoti iz pisane gotice transkribirala Urška Perenič, ki je za razpravo izbrane odlomke tudi prevedla v slovenščino.

¹⁹ Verjetno po Josipu Cimpermanu (1881: 376), ki sicer piše, da ji je Petruzzi nudil pouk iz romanskih jezikov. Cimperman obenem navaja, da je bil Petruzzi tisti, ki je »najprvo spoznal dekletca pesniški talent«.

1843/44) v razred dobil njenega brata Ludvika, individualno poučeval italijanščino in francoščino, morda tudi poetiko.

Navedba, da je dotlej napisala pet pesmi, je povsem točna. V avtoričini zapuščini (mapa III) se res nahaja rokopisni zvezek z nemškimi pesmimi, datiran z letnica- ma 1843–1844 in skromno naslovljen *Poetische Versuche*.²⁰ V njem je sicer sedem lirsko-epskih pesmi,²¹ dve sta nastali po zgornjem vpisu v dnevnik (ena ni datirana).²² V isti mapi je shranjena še pesem, ki jo je posvetila Petruzziju in v kateri mu priznava, da je v njej zanetil pesniško iskro.

Mest, kjer (za)čuti in želi pokazati svojo pesniško moč in poklicanost, je v dnevniku še nekaj. Enako zanimivo je videti, kakšne verzifikacije vključuje vanj.²³ Ob rojstnem dnevu 12. junija zapiše naslednjo kitico, ki izraža tožbo in hrepenenje bele vrtnice, da bi mogla zacveteti v rdeči barvi:

O könnt ich so wie sie erblühen
Welch Wonne wär es welche Lust,
So feurig lächelnd zu verglühen
An eines Menschen warmer Brust!

Pesnica vpis uokviri z lirično refleksijo o tem, koliko podobnosti imajo dekleta z vrtnicami; oboje so najlepše spomladi in tako kakor vrtnice zacvetijo samo enkrat v letu, tako samo enkrat zares in v pravi ljubezni zacvetijo dekleta. Polnost dišave in lepoto ohranijo dolgo, če z njimi ravnamo skrbno in ljubeče, toda če se jih dotakne zlobna ali nezvesta roka, povesijo svojo glavo in umrejo.

V dnevniku je ohranjen primer obsežne slavnice pesmi svetemu Alojziju [Gonzagi],²⁴ zavetniku mladih, ki goduje 21. junij, kar je tudi pesničin godovni dan.

4.2 Dnevnik kot prostor za upovedovanje bralskih izkušenj, od koder je mogoče rekonstruirati avtoričin bralni repertoar oz. njeno obzorje kot bralke in evidentirati potencialne (tuje) literarne zglede. Na bralnem seznamu visoko stojita avtorja žanrov pustolovskega romana: ameriški pisatelj James Fenimore Cooper (1789–1851) in nemški pisatelj Joachim Heinrich Campe (1746–1818). Pesjakova je v nemškem prevodu pod naslovom *Der Wildtödter* (1842) brala Cooperjevo divjegahodno povest z originalnim naslovom *The Deerslayer, or The First War-Path* (1841), in sicer med nekajdnevnik bivanjem na gradu Snežnik maja 1844 (za več gl. Perenič 2019: 18–19).²⁵ V rokah je,

²⁰ Za več gl. Perenič 2006, kjer so bile te pesmi prvič predstavljene strokovni javnosti.

²¹ *Der Knabe und der Löwe* (18. 12. 1843), *Jupiter und der Reisende* (7. 1. 1844), *Die beiden Freunde* (15. 1. 1844), *Das Leben ein Traum* (26. 2. 1844), *Sehnsucht auf den Frühling* (4. 3. 1844).

²² *Die Sterne* (10. 3. 1844) in *Die gelbe Rose* (nedatirano).

²³ Avtorji so verzifikacije pogostoma vključevali v pisma, o čemer v tej številki revije ob primeru Josipa Stritarja piše Blaž Kavšek (2019).

²⁴ Po njem je nosil ime vzgojni zavod Alojzijevišče v Ljubljani, ki ga je dve leti pozneje, 1846, ustanovil škof Anton Alojzij Wolf.

²⁵ Tu gl. tudi obsežen odlomek iz dnevnika v slovenskem prevodu, kjer vpisovalka sočno popisuje bralsko doživetje, ki pa se obenem sprepleta z njenim doživljanjem bivanja na gradu Snežnik in Notranjske, zlasti Cerknice oz. veslanja po Cerkniskem jezeru.

kakopak v nemščini, imela njegov pomorski roman *Der Irrwisch oder der Kaper*, ki ga je prav tako brala na poti, samo da na Dolenjsko. Podajamo slovenska prevoda dveh odlomkov, v katerih avtorica pronicljivo piše o obeh pustolovskih knjigah, ki sta jo navdušili; najbolj močna je v presojanju značajev literarnih oseb in njihovih ravnanj, na podlagi česar presoja pisateljsko prepričljivost in se sama pisateljsko mojstri (omenja koristi, ki jih prinaša branje).

15. [julija 1844]

Jutri se oče, mama, Marie, Mali in jaz peljemo v Grosuplje. Oče ima opravke v Višnji Gori. S seboj bom vzela Cooperjev pomorski roman *Der Irrwisch*. Čeprav je Cooper v svojem pripovedovanju obširen in raztegnjen, rada prebiram njegove povesti. Kajti od branja njegovih del ima človek lahko veliko koristi. Severna Amerika, običajno prizorišče njegovih pripovedi, je popisana s preciznostjo in natančnostjo, česar ni mogoče najti v nobenem zemljepisju. Drugič, značaji so prikazani zvesto in resnično in odražajo veliko človeškega znanja. Kako pogosto sreča človek značaj Judit[h] Hutter!²⁶ Koliko lepih deklet si s svojo koketnostjo, ki jim podzavestno postane navada, zapravi vse življenje. Kako občudovanja vreden je *Wildtödterjev* temperament. In plemeniti, spregledani Harvey Birch.²⁷ Toda moram zaključiti, saj sem poklicana k običajnemu dnevnemu sprehodu. Stran torej!

17. [julija 1844]

V Grosupljem sem se dobro zabavala. Veliko sem brala. Ta roman je po mojem okusu. Dogaja se na Sredozemskem morju, sprva pri Portoferraiu, nato pri Neaplju. Obožujem pomorske zgodbe in si želim, da bi se v resnici podala na takšno potovanje. Že kot otroku so mi bili Campejevi potopisi najljubše čtivo. Navdušena sem bila nad *Robinsonom Crusoejem*.²⁸ Pogostoma sem dolgo sanjarila, medtem ko sem se v mislih predstavljala v Kolumba, Coocka, Cortesa, Nelsona. Tedaj sem si vse predstavljala tako živo, da sem si vse, kar je pisal Campe, pričarala pred oči. Najbolj pa so me zanimali necivilizirani otroci narave. Vedno sem si želela biti ob njih, ko sem prebrala, da niso ničesar vedeli, da niso poznali svojega stvarnika, da niso ne brali ne pisali, niti se naučili kaj koristnega, ah, sočustvovala sem z njimi in bi jim bila rada pomagala. Potem sem bila jezna na Evropejce, ki so si podjarmili revne in sami postali gospodarji na njihovi zemlji, jih zlorabljali in pogosto celo prodajali. Sploh nisem mogla razumeti, kako so bili lahko ljudje tako proti ljudem. *Der Irrwisch*²⁹ je francoska piratska ladja,³⁰ katere kapitan, junak romana, se imenuje Raoul Ivard. Je ljubezniv, velikodušen, plemenit človek, toda najbolj nepremišljen *frajgajst*. V dekletu, ki si ga izbere, nežni, nedolžni Italijanki Ghiti Caraccioli pa vidimo najbolj otroško vero povezano z najvišjo, čisto pobožnostjo. Zagotovo dve veliki različenosti značajev, in vendar sta enako čutila, da, simpatizirala! Cooperjeva glavna ideja je, da bi ti dve duši prikazal naravno in zvesto. Mislim, da je Cooper moral biti v pomorskih službah, kajti da bi lahko tako točno

²⁶ Ženski lik iz romana *Der Irrwisch*.

²⁷ Ime moškega domoljubnega junaka iz Cooperjevega romana *The Spy* (1821), ki velja za prvi pomemben zgodovinski roman ameriške književnosti, ki se godi na ameriških tleh.

²⁸ Slovenski prevod Campejevega romana *Robinson der Jüngere* smo v slovenščino prek češčine v prevodu Oroslava Čafa in pod naslovom *Robinson mlajši* dobili (že) leta 1849 (Celje: Franc Dimböck).

²⁹ Od Campeja se spet vrača h Cooperju.

³⁰ Avtorica poleg izraza »Kaperschiff«, ki je piratska ladja, v izvorniku uporabi še izraz »Lugger«, kar bi lahko prevedli kot »karaka« v pomenu »trgovska jadrnica«, kakršne so od 15. stoletja za čezoceansko plovbo uporabljali Portugalci (Wikipedija).

popisal vsako situacijo, vsak zasuk, vsako jadro in sploh vso mornariško službo, to zahteva zelo temeljna znanja in zagotovo tudi lastno izkušnjo. Naredila sem si seznam, na katerega sem vnesla različna poimenovanja, kajti dobro je kaj vedeti tudi o tej temi. V koliko zgodbah se pojavijo takšni izrazi in kako neprijetno je, če jih ne razumemo. Ah, človek nikoli ne ve in se ne nauči dovolj!

Danes je bila svétnica Curalt pri nas!

Na seznamu domačega čtiva je angleški pisec zgodovinskega romana in njegovega kriminalnega žanra Edward Bulwer-Lytton (1803–1873). Omeni njegov roman *Ernest Maltravers* (1837), ki ga je po vsej verjetnosti brala v nemščini (prevod je z začetka 40. let), navaja roman *Falkland* (1827), ki je bil v nemščino preveden 1835 (za več gl. Perenič 2019: 18, 22)³¹ in ob katerem si je krajšala čas ob še enem obisku gradu Snežnik.³² Verjetno ni odveč dodati podatka o okoliščinah, v katerih je brala; vse našteje romane je namreč prebirala na poti, na svojih popotovanjih z očetom in družino po Kranjskem ter pri tem potovala skozi knjige tudi v daljne dežele, med tuje ljudi, v katerih pa je vendarle našla toliko svojih občutij in misli.

Najvišje na avtoričinem bralnem seznamu stoji švedska pisateljica Fredrika Bremer (1801–1865), ki je sploh njena najljubša pisateljica. Pesjakova se je prek Bremerjeve seznanila s tipom družinskega romana, ki mu bo slaba štiri desetletja pozneje dala dnevniško obliko in ga dogajalno umestila v slovenski prostor (za več gl. Perenič 2019: 33–47, kjer so v slovenskem prevodu objavljeni tudi vsi posamični odlomki iz zasebnega dnevnika, s katerimi aludira na Bremerjevo).

Rekonstruiranje bralnega seznama ni zanimivo samo z vidika preučevanja avtoričine literarne recepcije in v tej zvezi njene literarne pisave, ampak so sestavine recepcijskega horizonta zelo povedne v širšem kontekstu razvoja slovenske književnosti in zlasti pripovedne proze 19. stoletja. Ta se je konstituirala v medkulturnih stikih z drugimi literaturami in ob tujih žanrskih vzorcih (konkretno, družinski žanrski tip romana, pustolovski in kriminalni žanr zgodovinskega romana).

4.3 Dnevnik kot prostor za zasebno dramsko-gledališko kritiko, od koder je mogoče rekonstruirati zgodovino gledališča na Slovenskem s poudarkom na zgodovini Stanovskega gledališča v Ljubljani na Kongresnem trgu.³³ Ker je natančnejša analiza pokazala, da je avtorica mestoma povzemala po gledališki kritiki iz časopisa *Carniolia* (Perenič 2019: 37), v kateri je o dogajanju na domačih odrih zvesto poročal urednik Leopold Kordesch, je intimni dnevnik koristno uporabiti kot dopolnilni vir pri evidentiranju naslovov predstav, ki so se v prvi polovici 19. stoletja odigrale na ljubljanskih odrskih deskah. Avtorica omenja denimo naslednje igre, ki so jih uprizarjali v Stanovskem gledališču: francosko dramo *Louise de Lignerolles* Prosperja Dinauxa,

³¹ Tu prav tako gl. slovenski prevod odlomka iz dnevnika, v katerem poroča o vtisih ob branju *Falklanda*.

³² S seznamom ne sme izpasti francoski romanopisec Eugène Sue (1804–1857), ob katerem omenja roman *Mystères de Paris*, navaja avstrijsko avtorico zgodovinskega romana Karoline Pichler (1769–1843).

³³ Izmed ustanov avtorica večkrat omeni društvo Kazina, ki je bilo zbirališče meščanov in je v pisateljičinem času že domovalo na Kongresnem trgu, samo streljaj od stavbe Stanovskega gledališča in stanovanja Crobathovih.

nemški prevod igre *Das Testament einer armen Frau* Victorja Ducangea, igro s petjem in plesom *Der Ring des Glückes* avstrijskega dramatika Franca Carla Weidmanna, veseloigro *Karl der XII. auf Rügen* Carla Ferdinanda von Biedenfelda, *Die Kinder des Regiments* Friedricha Bluma, zgodovinsko viteško igro *Das Käthchen von Heilbronn* Heinricha von Kleista, dramo *Mutter und Sohn* dramatičarke Charlotte Karoline Birch-Pfeiffer, ki je nastala po literarni predlogi romana *Nina* Fredrike Bremer, dramo *Mathilde*, ki je nastala ob predlogi istoimenskega romana Eugènea Suea, komediji *Der häusliche Zwist* in *Die Zerstreuten*³⁴ Augusta von Kotzebueja, ki je bil priljubljen avtor na poznejših odrih društev in narodnih čitalnic od sredine 19. stoletja.

V širši perspektivi razvoja dramske zvrsti in narodnega gledališča enako ni mogoče spregledati, da sta se razvijala v intenzivnih medkulturnih stikih z nemško (in prek te s francosko) literarno kulturo, od koder so obilo prevajali za slovenske društvene odre (za več gl. Perenič 2010).

4.4 Dnevnik kot vir podatkov za biografijo. Ker je avtorica dnevnik pisala v šestnajstem letu, kar je bila v njenem času prelomnica za vstop med ženstvo, je posebej zanimiv za rekonstrukcijo mladostne dobe do t. i. obdobja zrelosti, ki bi ga lahko zamejili z letnico 1848, ko ji je umrl oče in se je poročila s premožnim trgovcem Simonom Pesjakom, s katerim sta kmalu dobila prvo hčerko. Razen svežih, prej malo ali povsem nepoznanih podatkov lahko dnevnik uporabimo kot gradivski pripomoček pri korigiranju ali dopolnjevanju biografskih podatkov. V pisateljicini biografiji³⁵ npr. niti z besedo ni omenjen Louis Znaimwerth,³⁶ sin cesarsko-kraljevega gubernijskega tajnika v Ljubljani in avtoričina velika mladostna ljubezen. Predvidevati je mogoče, da ji je prav on nataknil prstan, ki ga nosi na Strojevem portretu, hranjenem v Narodni galeriji v Ljubljani in (pre)datiranem na čas pred letom 1848. Biografija ravno tako ne omenja ne Antona Debellacka ne Alberta Brunnerja iz ljubljanskih meščanskih družin in avtoričinih zgodnjih ljubezni.

Zelo zanimivo je tudi, da avtorica v dnevniku iz leta 1844 zgolj enkrat samkrat omeni »Dr. Prešerna« in še to kot člana številnejše družbe, ki ji je prišla voščiti za god. Nasprotno pa v avtobiografskem spisu *Iz mojega detinstva*, ki je izšel v *Ljubljanskem zvonu* 1886, ko je bila stara skoraj 60 let, pokaže na tri »zvezde« iz svoje mladosti: Prešerna, Vraza in Korytka (Koblar 1935), h katerim s precejšnje časovne distance usmerja pogled nazaj, predeluje spomine na mladost in deluje morda manj avtentično. Pomisleke o tem, kako pomembna je bila v mladostni dobi zanjo Prešernova figura, prav tako zbujajo dejstvo, da se v mladostnem dnevniku 1844, kar je letnica, ko je Prešeren v *Carniolii* 1844 objavil sonet *An eine junge Dichterin* (6/53, 211), domnevno posvečen njej, ne pohvali niti z besedo.

³⁴ Prevod *Raztresencev* izpod rok Josipa Drobniča z letnico 1850 (Celje: J. Jeretin) sodi med najzgodnejše slovenske prevode dram za narodne društvene odre.

³⁵ Mislimo zlasti na biografski članek v SBL, ki najbolj natančno povzema njeno življenje in delo in je glavni vir sklicev pri literarnih zgodovinarjih.

³⁶ V drugačnem kontekstu, in sicer za prešerniano, je bežno omenjen npr. pri Avgustu Žigonu (1933).

France Prešeren je na dom Blaža Crobatha res intenzivneje zahajal med letoma 1834 in 1846, ko je bil pri njem odvetniški pripravnik. Josip Cimperman navaja, da je Luizo poučeval v angleščini, svetovni književnosti oz. slovstveni zgodovini (1881: 376). Ko je 21. junija 1842 praznovala svoj štirinajsti rojstni in godovni dan, ji je zložil nemško pesem *Dem wohlgeborenen Fräulein Aloisia Crobath*³⁷ [Blagorodni gospodični Alojziji Crobath] (Hladnik 2005; Perenič 2006: 235). Z avtoričinimi pesniškimi začetki pa naj bi bila povezana prej omenjena Prešernova posvetilna pesem v nemščini. V dejansko naslovnico pesmi je podvomil že prešernoslovec Avgust Žigon, ki je sonet ponatisnil leta 1933 v reviji *Dom in svet* (46/6). Med glavnimi argumenti navaja, da sonet ne vsebuje nikakršnega imena, da je bilo pesnjenje tedaj običajna praksa na gimnazijah in licejih in bi se Prešeren lahko obračal na katero koli dekle, da ne Levstik (omenja njegovo Gradivo za Prešerna s Levstikovim prepisom tega soneta) ne pesničini sodobniki in slovstvena zgodovina s prešernoslovjem vred (npr. Josip Cimperman, Fran Levec, Luka Pintar, Josip Marn, Ivan Macun, Josip Stritar, Karel Glaser, Tomo Zupan, Ivan Vrhovnik) o tem ne vedo povedati nič gotovega (Žigon 1933: 307–08).

Pač pa avtorica v dnevniku navaja, kako je bil za njeno pesnjenje pomemben Petruzzi. Žigon predvideva, da je njun pouk zajemal metriko, morda prebiranje pesmi in njihovo razlaganje, po vsej verjetnosti vaje v pisanju verzov (prav tam: 511). Sklene z ugotovitvijo, da *An eine junge Dichterin* ni sonet, ki bi bil namenjen samo Luizi, ampak da »sega preko Luize«; da gre za polemiko s pesniško šolo in Petruzzijem, omejenostjo (malomeščanske) miselnosti in zavzemanje za pravo, živo, pristno poezijo, ki zajema iz življenja (523).

4.5 Bogata in diferencirana vsebina pisanja ponuja še nekatere možnosti za uporabo dnevnika pri literarnem raziskovanju. V njem mrgoli imen ljubljanskih meščanskih družin, ki so zahajale h Crobathovim in od koder bi bilo mogoče natančneje rekonstruirati Crobathov kulturni salon. Dnevnik bi bilo mogoče uporabiti za preučevanje kulture oblačenja³⁸ (npr. v meščanskih krogih, doma, v gledališču), kar sicer ne sodi neposredno na področje literarne vede, sodi pa na področje kulturnih študij, kamor se literarna veda interdisciplinarno vključuje.

5 Za sklep

V razpravi smo zaobšli slabšalni pojem pozitivizma, ki pomeni odklonilno pozicijo zbiranju in obdelovanju empiričnih podatkov oz. dokumentarnega gradiva. Nasprotno se

³⁷ Pesem je prvič objavil Josip Cimperman skoraj štirideset let pozneje v *Ljubljanskem zvonu* 1881 v članku Prešeren gratulans (1/6, 375–77). Poroča, da mu je to »voščilno pesem« izročila Luiza, tedaj poročena Pesjak, ki jo Cimperman imenuje svojo »velececnjeno prijateljico«. Pohvali se še, da je na lastne oči videl ta Prešernov avtograf, prav tako Pesjakovi podarjeno izdajo *Poezij*, v kateri ji je njihov avtor namenil tole posvetilo: »Blagorodni gospodični Alojziji Crobath se prederzne te bukvice podati Dr. Prešerin.« Cimperman še dodaja, kako je mladenka tedaj takoj prevedla v nemščino pesem Zgubljena vera, prevod pa pokazala Mihi Kastelcu, ki ga je posredoval pesniku v Kranj. Prešeren naj bi mlado pesnico pohvalil z besedami, »naj le pridno napreduje v poeziji« (376).

³⁸ Pri nas je 2014 izšlo pionirsko delo *Moda in kultura oblačenja* (Ljubljana: Aristej) v uredništvu M. Pušnik in E. Fajt.

zavzemamo za vračanje k virom in premišljeno rokovanje z njimi. Pomembno spodbudo in obenem razlog za povečano zanimanje za gradivo prepoznavamo v digitalizaciji, ki dela dragocene rokopise narodne kulture uporabnikom dostopne na klik in iz domačega naslanjača. Ponudimo izvirno zasnovano tipologijo, s katero skušamo osvetliti funkcijo dnevnika pri literarnem raziskovanju. Kako pomembni so izmed pisnih virov ravno dnevniki, med drugim izpričuje dejstvo, da v svetu odpirajo muzeje dnevnikov (npr. *Deutsches Tagebucharchiv* v Emmendingnu).

VIRI IN LITERATURA

- Darko DOLINAR, 2007: *Med književnostjo, narodom in zgodovino*. Celje, Ljubljana: Celjska MD, ZRC SAZU.
- Miran HLADNIK, 1995: Količinske in empirične raziskave literature. *Slavistična revija* 43/3. 319–40. Na spletu.
- Andreas KABLITZ, ⁴2008: Positivismus. *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie*. A. Nünning (ur.): Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler. 582–84.
- Blaž KAVŠEK, 2019: Dodatek k stritariani: Revizija procesa (pre)vrednotenja Josipa Stritarja v slovenski literarni zgodovini in kritiki. *Slavistična revija* 67/3. 461–74.
- France KIDRIČ, 1949: Petruzzi, Peter. *Slovenski biografski leksikon*. Na spletu.
- Matjaž KMECL, 2004: *Tisoč let slovenske literature*. Ljubljana: CZ.
- France KOBLAR, 1935: Pesjakova, Luiza. *Slovenski biografski leksikon*. Na spletu.
- Dejan KOS, 2003: *Theoretische Grundlage der Empirischen Literaturwissenschaft*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Oto LUTHAR, 1989: Ali Francozi verjamejo svojemu mitu? *Filozofski vestnik* 10/1. 59–71. Na spletu.
- Vanesa MATAJC, 2008: Soočenje s trendom. *Primerjalna književnost v 20. stoletju*. Ur. D. Dolinar in M. Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU. 283–305.
- Narodna in univerzitetna knjižnica [= NUK]: Ms. 488, II.1.: Dnevniki Luize Crobath Pesjak.
- Urška PERENIČ, 2006: *Poetische Versuche 1843–1844* Luize Pesjak – poskus umestitve dela nemške ustvarjalnosti na Slovenskem v okvir slovenske literarne zgodovine. *Slavistična revija* 54/2. 233–43. Na spletu.
- Urška PERENIČ, 2010: *Empirično-sistemska raziskovanje literature: Konceptualne podlage, teoretski modeli in uporabni primeri*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije (Slavistična knjižnica, 16).
- Urška PERENIČ, 2014: *Empirija v literarni vedi*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Urška PERENIČ, 2018a: *Beatin dnevnik* Luize Pesjak: Dogajalni prostor romana. *Slavistična revija* 66/3. 251–63. Na spletu.
- Urška PERENIČ, 2018b: *Beatin dnevnik* Luize Pesjak: Medialni vidiki romana. 37. simpozij Obdobja: Starejši mediji slovenske književnosti: Rokopisi in tiski. Ur. U. Perenič in A. Bjelčevič. Ljubljana: FF. 211–19. Na spletu.
- Urška PERENIČ, 2019: Prvi slovenski družinski roman v obliki dnevnika. Lujiza Pesjakova: *Beatin dnevnik: Roman*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.

- Gebhard RUSCH, 1993: *Literatur in der Gesellschaft. Literaturwissenschaft und Systemtheorie: Positionen, Kontroversen, Perspektiven*. Ur. S. J. Schmidt. Opladen: Westdeutscher Verlag. 170–93.
- Gebhard RUSCH, 1997: *Literature, Media and Society: Toward a Media Description Standard. The Systemic and Empirical Approach to Literature and Culture as Theory and Application*. Ur. S. T. Zepetnek in I. Sywenky. Alberta, Siegen: Research Institute for Comparative Literature and Cross-Cultural Studies, Institut für Empirische Literatur- und Medienforschung. 91–105.
- Siegfried J. SCHMIDT, ²1991: *Grundriß der Empirischen Literaturwissenschaft*. Frankfurt ob Majni: Suhrkamp.
- Winfried SCHULZE, 1996: *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte*. Berlin: Akademischer Verlag. Na spletu.
- Avgust ŽIGON, 1933: *Drobni prispevki: Sonet Luizi Crobath: 1844. Dom in svet* 46/6. 304–12 in 503–23. dLib.

SUMMARY

This research focuses on the diary as a type of documentary material and the function of this material for the purpose of literary research. First, I introduce the diary as part of the group of similar sources, among which are letters, memoirs, polemic writings, essays, notes, evaluations, notebooks, authors' documentary material, etc. Then I consider the use of archival material in (Slovenian) literary historiography from the standpoint of different methods. I look at the diary through Winfried Schulze's conception of *ego documents*, primarily formulated under the influence of the cultural turn and encouraging the inclusion of literary science in the area of cultural studies. Using the example of an intimate diary, I offer a draft of a typology of functions for using diaries in research. In addition, I present fresh transcripts and previously unpublished Slovenian translations of fragments from the author's German diary.

The subject or writing theme from which we can infer the functional viewpoints of diary entries and hence their use in literary research offers the following types of content: 1) The diary as a space for mediating experiences in the process of constructing one's own identity as a young woman stepping into the adult world, and especially as a cultural worker and writer in formation. 2) The diary as a space for forming readers' experiences, from which it is possible to reconstruct the author's reading repertoire or her reading horizon and record her possible (foreign) literary influences. However, the reconstruction of the reading list is not only interesting for researching the author's literary reception, but the components of the reception horizon are also highly explanatory in the wider context of the development of Slovenian literature, especially literary prose of the 19th century, which was constructed among the intercultural connections with other forms of literature and alongside foreign genre patterns. 3) The diary as a space for a personal, dramatic-theatrical critique, from which it is, among other things, possible to reconstruct the history of the theatre in Slovenia, highlighting the history of Stanovsko gledališče on Kongresni trg in Ljubljana. 4) The diary as a source of information for a biography. In addition to accessing fresh, previously little known or completely unknown information, we can use the diary as a material accessory when correcting or supplementing biographical information.

The diary's differentiated writing offers some other possibilities for using it in research. We can, for example, mention the culture of dress, which does not directly belong to literary science, but does belong to the area of cultural studies, of which literary science is an interdisciplinary part.